

februari 2014

afdeling
VOORNE

In de **BRANDING**

*Uitgelicht: Planten in de winter
Op stap met Henk Walbroek
Natuur dicht bij huis: zoogdieren in de winter
Onder de loep: de goudhaan*

inhoudsopgave

Voorwoord	1
Activiteiten kalender	2
Activiteiten kalender IVN afdeling Voorne-Putten-Rozenburg	2
Oproep.	2
Activiteiten	3
Vogelexcursie naar De Kwade Hoek	3
Algemene Ledenvergadering	3
Vroegevogelexcursie Breede Water	3
Lezing Maasvlakte vondsten	4
Vuilruimactie Beningerslikken	4
Van en over de werkgroepen	5
Vogels	5
Kerkuilen	5
Zoogdieren	6
Braakballen pluizen	6
Planten	6
Paddenstoelen	7
Verslagen	8
Korte impressie van de Ganzenexcursie van zaterdag 21 december 2013	8
Verslag vleermuizen in winterslaap op Voorne in januari 2014	8
Nieuwjaarswandeling 5 januari 2014	11
Op stap met Henk Walbroek	12
Zoogdieren in de winter	14
Planten in de winter	16
Bevriezing	16
Groeipunten	17
Zaden	18
Voorjaar	19
Overlevingskansen	19
De goudhaan (Regulus regulus)	19

In de BRANDING

tijdschrift van de KNNV afdeling Voorne

In de BRANDING bevat mededelingen van de KNNV afd. Voorne en verschijnt viermaal per jaar:
1 februari, 1 mei, 1 september en 15 november.

Kopij inleveren bij Tom van Wanum in Word formaat & foto's separaat naar e-mail: tomvanwanum@xs4all.nl
Inleveren vóór 1 januari, 1 april, 1 augustus en 15 oktober

Redactie:

Tom van Wanum, Theo Briggeman, Jan Alewijn Dijkhuizen, John van der Knaap, Marianne op den Dries, Peter Vermaas

Lidmaatschap en contributie:

Jaarcontributie 2014

met automatische incasso: € 32,50

huisgenootleden: € 9,25

jeugdleden (tot 26 jaar): € 15,00

Bank: Triodos rekening nummer: NL18 TRIO 0254 6500 31, t.n.v. KNNV afd. Voorne te Hellevoetsluis.

Opzeggen lidmaatschap: Altijd twee maanden voor het einde van het verenigingsjaar, dat is dus vóór 1 november.

Bestuur:

Voorzitter	Theo Briggeman	voorzitter@voorne.knnv.nl	0180-620 594
Secretaris	Jan Alewijn Dijkhuizen	secretaris@voorne.knnv.nl	0181-484 098
	Officiële stukken, verzoeken aan werkgroepen etc. naar het adres: Duinstraat 16, 3235 NK Rockanje		
Penningmeester	Marianne op den Dries	penningmeester@voorne.knnv.nl	0181-318 329
Natuurhistorisch secretaris	Tom van Wanum	tomvanwanum@xs4all.nl	0181-625 538
Ledenadministratie	Marianne op den Dries	ledenadministratie@voorne.knnv.nl	0181-318 329
	Nieuwe leden, adreswijzigingen en alle andere ledenmutaties naar het adres: Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis		
Leden	Erik Ketting	e.ketting6@upcmail.nl	0181-632 086
	Katie van der Wende	kvdwende@hotmail.com	0187-684 079
PR aanspreekpunt	Hans op den Dries	lunde06540@upcmail.nl	0181-318 329
Internet site KNNV afd. Voorne	http://www5.knnv.nl/voorne		
Webmaster	John van der Knaap	webmaster@voorne.knnv.nl	0187-470047

Werkgroepen:

Paddenstoelen	Jan den Exter	jde18470@gmail.com	0181-213 034
Planten	Theo Hagendoorn	hagendt@bp.com	0181-404 362
Vlinders	Wim Prins	prinswn@gmail.com	0181-484 116
Vogels	Peter Vermaas	p.vermaas@gmail.com	0181-324 058
Zoogdieren	Jan Alewijn Dijkhuizen	janalewijn@dijkhuizen@kpnmail.nl	0181-484 098
Libellen	Hugo van der Slot	hugovanderslot@online.nl	0181-213 940
Schilderen/Tekenen	Henk Dries	3233cj8@hetnet.nl	0181-483 113

© KNNV afd. Voorne

voorpagina:

sneeuwklokje, foto: Tom van Wanum

Wilt u alle foto's in kleur kunnen bekijken, lees dan "In de Branding" digitaal op onze website.
Het thema voor IdB nr. 2 is "Planten en zadenverspreiding".

Beste leden,

Het bestuur beschikt graag over uw correcte emailadres. Wij verzoeken u daarom wijzigingen via een mail door te geven aan: ledenadministratie@voorne.knnv.nl

Voorwoord

Winter. Het lijkt er nog niet erg op. Een paar dagen voor de Kerst vloog er nog een dagpauw-oog in onze tuin rond. Een bruine kikker zwemt nog vrolijk door de vijver. Het speenkruid staat her en der al in bloei. Vorig jaar ging het echter ook pas eind januari streng vriezen, dus je weet het maar nooit.

Dit nummer kent “overwinteren” als thema. En ook als de winter nog niet is losgebarsten, planten en dieren bereiden zich toch voor op de winter. Hoe doen ze dat, hoe komen ze de winter door? Daarover gaat deze In de Branding.

Frans Overes legt in een boeiend artikel uit hoe planten zich wapenen tegen de vorst en zich intussen al weer voorbereiden op het komende voorjaar. Jan Alewijn Dijkhuizen gaat in op het fenomeen winterslaap bij zoogdieren, terwijl andere dieren maar moeten zien hoe ze hun kostje bij elkaar scharrelen. In een apart artikel gaat hij in op de overwintering van vleermuisen, die dan in grote getale in bunkers verblijven.

Jan Alewijn ging ook op stap met Henk Walbroek, om vanaf de nieuwe telpost op Maasvlakte II naar de zeetrek onder winterse omstandigheden te kijken. Er komt veel meer voorbij dan je zou verwachten.

Gerda Hos vertelt tot slot over de goudhaan, het kleinste vogeltje van ons land. In de winter komen ze ook uit noordelijke streken overwinteren. Bij ons is dan veel meer voedsel te vinden dan in het koude noorden.

Inmiddels hebben we de traditionele nieuwjaarswandeling al weer achter de rug, onder welhaast voorjaarsachtige omstandigheden. Hans op den Dries doet er verslag van. Graag attendeer ik u nog op de komende Algemene Ledenvergadering, waar het bestuur terugblijkt op het voorbije jaar en de plannen voor 2014 toelicht. Aansluitend hebben we een interessante lezing georganiseerd van de heer Putters, die ons meeneemt naar de natuur op de Maasvlakte en het beheer toelicht, dat het Havenbedrijf er voert.

Over de Maasvlakte gesproken: op 26 februari hebben we samen met het IVN nog een lezing op de agenda staan. Dit keer van Walter Langendoen met als onderwerp de fossiele vondsten tijdens de aanleg van Maasvlakte 2. Een aanrader!

Theo Briggeman
Voorzitter

Activiteiten kalender

datum	tijd	wat	verzamelen
Zaterdag 8 - 2	09.00 uur	Vogelexcursie naar de Kwade Hoek	Parkeerplaats NM Oostdijkseweg te Goedereede
Donderdag 13 - 2	20.00 uur	Algemene Ledenvergadering met aansluitend een lezing	Bezoekerscentrum ZHL Tenellaplas
Dinsdag 11 en 25 - 2	19.30 uur	Braakballen pluizen	Bezoekerscentrum ZHL Tenellaplas
Woensdag 26 - 2	20.00 uur	Lezing Maasvlakte vondsten	Bezoekerscentrum ZHL Tenellaplas
Dinsdag 11 - 3	19.30 uur	Braakballen pluizen	Bezoekerscentrum ZHL Tenellaplas
Zaterdag 3 - 5	05.00 uur	Vroegevogel excursie Breede Water	Parkeerplaats NM Kreekpad

Kijkt u voor de zekerheid even op onze internetsite of een activiteit doorgaat zoals die hierboven aangegeven staat. Dit voorkomt tevergeefs reizen en teleurstelling.
<http://www5.knnv.nl/voorne>

Activiteiten kalender IVN afdeling Voorne-Putten-Rozenburg

datum	tijd	wat	verzamelen
Zaterdag 1 - 2	09.30 uur	Vogelexcursie naar de Brouwersdam	Carpoolplaats N57 / Zwartedijk
Zaterdag 1 - 3	09.30 uur	Jaarvergadering	Bezoekerscentrum ZHL Tenellaplas

Meer informatie op de website. <http://www.ivn.nl/voorneputtenrozenburg>

Oproep.

Voor uitgave 3 van "In de Branding" dat verschijnt in september zoeken we leden die ervaring(en) hebben met een zogenaamd insectenhotel.

Deze ervaringen met het maken, het plaatsen en uiteraard met de bevolking van zo'n nestgelegenheden willen we graag delen met alle leden in de vorm van artikeltjes.

Ook foto's van (bijzondere) insectenhôtels zijn van harte welkom.

We zien de reacties graag tegemoet!

Activiteiten

Vogelexcursie naar De Kwade Hoek

Zaterdag 8 februari, een excursie naar de Kwade Hoek.

Vertrek om 09.00 uur vanaf de parkeerplaats aan de Oostdijkseweg. Laarzen aan!

Op de VWG vergadering van 7 februari 2014 (BC Tenellaplas) zullen Hans op den Dries en Pim Stins met ons na de pauze (om ca 20.45 uur) oefenen in het herkennen van vogelgeluiden. In het bijzonder besteden ze aandacht aan roepjes en trekgeluiden van vogels die we in onze regio kunnen gaan horen. Met deze kennis nog vers in het geheugen hopen we de volgende ochtend het geleerde in de praktijk te ervaren tijdens een wandeling naar De Kwade Hoek. Ook als je de uitleg van 7 februari gemist hebt, zal deze excursie vast wel de moeite waard zijn. Maar ..., de combinatie van beide werkt natuurlijk wel beter.

Algemene Ledenvergadering

Donderdag 13 februari, aanvang 20.00 uur in het Bezoekerscentrum Tenellaplas

De ALV is meestal niet de bijeenkomst die het drukst wordt bezocht, maar wel degelijk een belangrijke.

Tijdens deze vergadering hebben we de kans om met elkaar te praten over het gevoerde beleid en of dat heeft gebracht wat we er van hadden verwacht.

Ook dus de kans uw stem te laten horen, zodat het bestuur weet wat de leden verwachten.

Na de pauze (rond 20.45 uur) zal de heer Putters, ecooloog bij het Havenbedrijf Rotterdam, een presentatie verzorgen over de natuur op de 2e Maasvlakte. Hij zal daarbij ook ingaan op de relatie met de Duinen van Voorne. Onder andere zal hij spreken over de natuurontwikkeling, het natuurbehoud en de gevolgen die er zijn of verwacht mogen worden door de aanleg van de 2e Maasvlakte.

De lezing zal ongeveer een uur duren.

Natuurlijk hangt dit ook een beetje van de interactie af.

Vroegevoelexcursie Breede Water

Zaterdag 3 mei , vroegevoelexcursie, o.l.v. Hans op den Dries.

Verzamelen 05.00 uur op de parkeerplaats Kreekpad van NM.

Deze inmiddels traditionele excursie gaat door de prachtige en soorten rijke natuur van het Breede Water. De rondwandeling zal starten rond 05.00 uur vanaf het Kreekpad en afhankelijk van de wens van de deelnemers eindigen rond 11.00 uur. Mochten er mensen eerder weg willen, dan is dat geen probleem. Is er behoefte om er nog een extra uurtje aan vast te plakken, dan kan dat ook.

Afhankelijk van het weer, beloof ik u een fantastische excursie, waarbij ik vooral aandacht zal schenken aan de geluiden van de vele vogelsoorten die elk jaar weer broeden in dit gebied. Wie weet horen we de boomleeuwerik wel weer. Uiteraard zal ik met een telescoop u proberen te laten genieten van het weelderige vogelleven om en op het water. Tevens hoop ik dat een aantal mensen aanwezig zijn die ook over andere elementen van de natuur iets kunnen vertellen, zoals: planten, insecten en misschien zelfs nog een paar late paddenstoelen.

Tot slot nog even dit, zorg voor de juiste kleding en schoeisel (regenjas, eventueel laarzen), muggenolie en wat te eten en te drinken, dan zorg ik, en misschien nog enkele andere vogelaars, voor iets bij de koffie en een telescoop. Mocht u een verrekijker hebben, neem deze dan zeker mee.

Tot ziens

Hans op den Dries 0181-318329

Lezing Maasvlakte vondsten

Woensdag 26 februari 2014, een lezing over de vondsten gedaan op de Maasvlakte.
Aanvang 20.00 uur in het Bezoekerscentrum Tenellaplas.

Dit is de tweede lezing georganiseerd in samenwerking met het IVN afdeling Voorne-Putten-Rozenburg.

De Tweede Maasvlakte is opgespoten met zand dat uit de Noordzee is gehaald. Met dat zand zijn veel fossiele botten van dieren, die lang geleden hier hebben gewoond, meegekomen. Walter Langendoen, van de website "Maasvlakte strandvondsten", brengt daar veel van zijn vrije tijd door met het zoeken naar die fossielen. Hij heeft inmiddels een zeer ruime verzameling en is daarmee een verzamelaar geworden die bekend is bij veel natuurhistorische musea. Hij zal voor ons vanavond een lezing houden, waarbij de herkomst van het zand en de fossielen die daarin zitten, besproken worden. Ook zal hij toelichten waarom het van belang is om paleontologische en archeologische vondsten te melden bij de juiste instanties en wat die ermee kunnen doen of eruit kunnen afleiden.

Walter zal uiteraard gevonden fossielen meenemen, die bekeken kunnen worden.

Heeft u zelf ook fossielen gevonden op de Maasvlakte, neem deze dan mee! Misschien kan Walter u meer vertellen over de oorsprong.

Vuilruimactie Beningerslikken

Zaterdag 22 februari 2014 is het weer zover. We verzamelen tussen 08.45 en 09.00 uur bij de kruising Zeedijk - Ruigendijk. Daarna trekken we het gebied in. Rond 12.00 uur stoppen we.

De eigenaar van dit gebied (Natuurmonumenten) zal ook aanwezig zijn met op z'n minst een trekker en een grote kar.

Tijdens deze, jaarlijks terugkerende, activiteit wordt door de rapers zo'n 4 tot 5 kuub afval uit het gebied verwijderd. Daarbij komen we van alles tegen.

Vaak vragen wij ons af hoe het mogelijk is dat bepaalde producten in dit verlaten gebied liggen. Wel, het wassende water doet ook z'n werk. Door de hoge waterstand in de winter drijft de troep van het Haringvliet, opgestuwd door de wind, over de vegetatie van de Beningerslikken.

Als in februari het waterpeil weer daalt blijft het vuil in het riet en andere vegetatie hangen. Het meeste vuil zal dan ook in de rietstrook gevonden worden.

Dit levert vaak een behoorlijke sleeppartij op van allerlei grote stukken afval en vol gestouwde, mensgrote zakken. Het is elke keer weer een hele prestatie die de ruimers leveren.

Als we uiteindelijk de binnengehaalde buit in de trekker van NM laden, geeft dat een zeer tevreden gevoel en genieten we van een heerlijke bak koffie met ontbijtkoek (en boter).

Trek laarzen aan en zorg voor een paar werkhandschoenen en een oude werk- en/of regenjas.

Een veiligheidsbril beschermt de ogen tegen het harde riet.

Hans op den Dries,
0181-318329 of 06-23261378

vuilruimen

Van en over de werkgroepen

• Vogels

De vogelwerkgroep komt bijeen op vrijdagavonden in het BC Tenellaplas.

Om 19.45 uur start de vergadering waarna er na de pauze om ongeveer 20.45 uur meestal een lezing of presentatie volgt.

De onderwerpen na de pauze voor de komende maanden zijn:

7 februari: trekvogel geluiden/roepherkenning door Hans op den Dries en Pim Stins met hierop volgend op 8 februari een excursie naar de Kwade Hoek.

14 maart: steltlopers, ruiters door Henk de Boer en Bert van Dijk

11 april: vogelgeluiden door Hans op den Dries

16 mei: nog geen onderwerp

13 juni: waar herken je de vogel aan?

Julius Röntgen is onlangs met een herseninfarct opgenomen.

Mochten er mensen zijn die een kaartje willen sturen of een bezoekje willen brengen, dan hieronder het adres.

Van Weel-Bethesda Ziekenhuis

Stationsweg 22

3247 BW Dirksland

Hij ligt op afdeling A1 :Neurologie, kamer 1080

• Kerkuilen

Een aantal jaar terug besloten enkele leden van de KNNV afd. Voorne om een uilenwerkgroep op te richten. Tot dan toe was er slechts een enkel broedgeval van kerkuilen bekend. Om het kerkuilen bestand op te vijzelen moesten er nestkasten gemaakt worden. Van een bekend bouwbedrijf kregen we een stel 'underlayment' platen die uitermate geschikt zijn om kasten van te maken. In het eerste jaar, 2009, werden er 4 kasten geplaatst. In het tweede jaar 2010 waren dat er 11 en in 2011 nog eens 26. In 2012 werden er 14 geplaatst. In 2013 is het totale bestand opgelopen tot 70 kasten en zijn deze verdeeld over het gehele eiland.

Helaas bleef het aantal broedgevallen bij ons achter in vergelijking met de omliggende eilanden. In de Hoeksche Waard en op Goeree-Overflakkee ligt het percentage bezette nestkasten aanmerkelijk hoger. Daar tegenover staat dat men daar al langer bezig is. In 2012 hadden wij op Voorne-Putten een topjaar met 7 broedsels. Het afgelopen jaar ging het in heel Nederland een stuk minder goed. Het koude natte voorjaar heeft er voor gezorgd dat de muizenstand erg laag was. De ervaring heeft geleerd dat bij gebrek aan voedsel veel uilen paartjes niet aan een broedsel beginnen. Omdat de muizenstand dit jaar laat op gang kwam zijn veel kerkuilen alsnog gaan broeden. Daardoor zijn er in oktober in diverse nestkasten nog jonge kerkuilen uit het ei gekropen. Normaal is één controlerondje lang de kasten voldoende om inzicht te krijgen hoeveel broedsels er zijn, dit jaar moesten veel kasten tweemaal bezocht worden om te zien of deze bezet waren.

Weet u een geschikte plek voor een nestkast of denkt u een geschikte nestplaats te hebben? Neem dan contact op met Adrie van der Heiden, a.vander.heiden@hetnet.nl of telefoon 0181-639826.

jonge kerkuil

- **Zoogdieren**

- Braakballen pluizen**

Braakballen pluizen op dinsdagavonden met Jan Alewijn Dijkhuizen in het BC Tenellapas.

De zoogdierwerkgroep gaat ook in het voorjaar weer braakballen pluizen in bezoekerscentrum Tenellapas.

De pluisactiviteiten duren van 19.30 tot 21.30 uur.

Ervaring is niet vereist en alle materialen zijn aanwezig.

Ger en Jan Alewijn begeleiden de volgende avonden:

11 februari

25 februari

11 maart.

Meer informatie bij Jan Alewijn Dijkhuizen, 06-51919338

- **Planten**

Vanaf begin april gaat de plantenwerkgroep weer wekelijks op maandagavonden het veld in om te inventariseren. We zijn al druk bezig om in overleg met de natuur beherende organisaties een programma samen te stellen. Tot die tijd komt de plantenwerkgroep op een aantal maandagavonden bijeen in het BC Tenellapas. Tijdens de bijeenkomsten komen, onder het genot van een kopje koffie of thee, diverse onderwerpen aan bod. Onderstaand treft u een overzicht van de data en de onderwerpen aan. De bijeenkomsten starten om 20:00 uur. Belangstellenden zijn van harte welkom.

3 februari Lezing paddenstoelen door Anneke Hoekstra

17 februari Determineren van mossen

24 februari Determineren van mossen

3 maart Uitleg werkzaamheden in de duinen van het Zuid-Hollands Landschap door Jan Pluim

10 maart Determineren van takken aan de hand van winterkenmerken

17 maart Determineren van bol- en knolgewassen van de stinsenflora

31 maart Rondgang heemtuin en bespreking zomerprogramma

spatelhoortje vers

• **Paddenstoelen**

Ondanks het uitblijven van de winterkou, de relatief hoge temperatuur en vochtigheid, zijn de paddenstoelen op winterreces. De strooisellaag in het bos is te dik om er nog paddenstoelen te vinden. Op de meer open terreinen met begrazing eten de dieren de resten gras op en waren de voorgaande maanden veel leuke soorten in het mooie duingebied van Voorne te zien.

Op de valreep vonden we in december nog twee heel bijzondere soorten.

In het duingebied van Rockanje stond de gele wortelbekerzwam (*Sowerbyella radiculata*). Dit is een kleine, bleekgele tot gele, bekerzwam die een wortel in het zand maakt. Vermoedelijk is hij hierdoor moeilijk te herkennen. Deze soort is hier nog niet eerder gevonden.

Wel is de oranje wortelbekerzwam (*S. imperialis*) al een enkele keer op Voorne gevonden.

Een bijzondere vondst dus in een bijzonder mooi gebied!

De andere bijzondere soort is het spatelhoortje (*Calocera pallidospathulata*) in een bos in Oostvoorne.

Voor deze soort heb je geluk nodig, want na een halve dag kan hij door wind of droogte al helemaal verschrompeld en onherkenbaar of onopvallend zijn. Op een verrot stukje stam van een den zaten de kleine bleekgele geleachtige vruchtlichaampjes van het spatelhoortje.

Het is familie van de veel bekendere gele hoorntjes (*C. cornea*), maar deze zijn niet gelatineus en anders van vorm.

Vanaf vrijdagmiddag 7 maart gaat de werkgroep weer op pad. Iedere vrijdag om half twee. Er staan verschillende gebieden op het programma. Het is raadzaam om van te voren te bellen voor het vertrekpunt.

Eline Vis, 0181-483091.

Spatelhoortje verdroogd

Verslagen

Korte impressie van de Ganzenexcursie van zaterdag 21 december 2013

door Julius Röntgen

Het laatste evenement van de Vogelwerkgroep was de traditionele ganzenexcursie op de laatste zaterdag voor Kerstmis. Ditmaal geen vrieskou in de lucht, maar een harde zuidwester. Eigenlijk nog niet eerder meegemaakt, het leek wel oktober. De excursiegenoten – ditmaal wat ruimer in opkomst – waren al bijna van de P-Expo Haringvliet weggeblazen, toen Julius als gids kwam. Exact op tijd zoals dat moet bij een excursie. We gingen met twee volgauto's op stap. Eerst naar de uikijk bij het Zuiderdiep. Altijd weer mooi met dat weidse on-Hollandse uitzicht over de rietpercelen van de Scheelhoek. Met de gebruikelijke kiekendief, dit keer een vrouwtje blauwe, goed herkenbaar boven het riet zwevend. De steltlopers voor de wind schuilend achter het dammetje in het Zuiderdiep, met tafeleenden, wintertalingen, kuifeenden, wilde eenden, een enkele Kievitvossen en ganzengerucht op de oever met in de verte Steldam. Altijd weer mooi.

De tocht ging verder naar het uitkijkpunt aan de zuidkant van het Zuiderdiep (wulpen en ganzen, die op de wieden gingen) en daarna door de polder naar de ganzengebieden van de Romeinse weg. Voordat we daar kwamen, werden er al grote groepen kol- en grauwe ganzen waargenomen. Direct na het hoekje nog op de afrol een paar duizend brandjes en helaas geen bijzondere soorten. Te warm? Wie zal het zeggen. Een knal... en alles ging op de wieden. Verder zat er niet veel bij de Romeinse weg.

Op naar het uitzichtpunt over Markenje en de polder Koudenhoek. Voor de koffie binnen gebleven vanwege de harde wind, maar er zaten toch leuke soorten op de plaat. In de polder was er niet veel te zien. We hebben de ganzenexcursie afgesloten met een toegift op de Brouwersdam, waar na enig zoeken toch nog duikend en dobberend die zwarte zeekoet werd waargenomen.

Het lijstje waargenomen vogels staat in de digitale versie van "in de Branding".

Verslag vleermuizen in winterslaap op Voorne in januari 2014

door Jan Alewijn Dijkhuizen

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn er dik honderd bunkers in de duinen van Voorne gebouwd. Deze bunkers blijken ideale winterverblijfplaatsen voor vleermuizen te zijn. Sinds de winter van 1981/82 worden de vleermuizen in de bunkers geteld. De laatste jaren is het traditie om in het eerste weekeinde van januari in twee dagen tijd alle bunkers op Voorne te tellen.

Wat moet je je bij zo'n onderzoek voorstellen? Het is vooral veel zoeken! In kieren, gaten, buisjes, achter isolatiemateriaal enzovoort. Zonder spiegel aan een steeltje zie je nog niet de helft! Je moet ook nog een beetje lenig zijn, want er zijn bunkers waar je alleen in komt door in een kuil te springen en dan haaks door een gat te schuiven waarna je in de bunker weer een heel stuk naar beneden zakt. De bunker in gaat nog wel dankzij de zwaartekracht, maar er weer uit.....

Het Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten hebben in de loop van de jaren diverse bunkers van hekken en deuren voorzien. Zowel voor de veiligheid zodat mensen (en dieren) er niet in kunnen vallen, maar ook om het klimaat in de bunkers niet door vandalisme te laten bederven. Deze ingrepen werpen hun vruchten af. Maar ook in niet beschermde bunkers komen soms steeds meer vleermuizen, gewoon omdat deze kennelijk voldoende bescherming en een goed klimaat bieden.

Opvallend is dat er diverse bunkers zijn waar regelmatig jeugd naar binnen gaat en er toch vleermuizen in verblijven. Die hebben zich dan bovenin een buisje verstopt op meer dan 2 meter boven het plafond. Ik denk niet dat de jeugd weet dat er vleermuizen boven hun hoofd slapen.

Er zijn enkele soorten die graag in bunkers verblijven. Van de 8 soorten die we in de zomer op Voorne kunnen waarnemen zijn dat vooral de watervleermuis en de grootovleermuis, zelden een baardvleermuis en ook zelden een gewone dwergvleermuis.

De tellingen leveren natuurlijk veel informatie op, maar het is niet zo dat wanneer je een jaar heel veel of juist heel weinig telt, je iets kunt zeggen over de vleermuispopulatie. Het weer is namelijk een heel belangrijke factor! Tijdens een hele koude winter verstoppen vleermuizen zich veel beter en zijn ze dus slecht te vinden, maar bij een zeer zachte winter verblijven vleermuizen ook wel eens buiten de bunkers tussen boomschors. Het is vooral van belang om langlopende trends waar te nemen. Op Voorne alleen valt dat niet mee. Dat komt doordat we in de jaren 90 steeds meer open bunkers hebben gevonden, daarmee steeg het aantal waarnemingen natuurlijk ook.

Toch valt er natuurlijk wel wat te melden over de tellingen van Voorne en de trends in Nederland.

Het meest opvallend is wel dat het aantal grootovleermuizen steeds afneemt en het aantal watervleermuizen juist stijgt. De daling van grootovleermuizen is zorgwekkend, deze dieren verblijven in de zomer zowel in bomen als in oudere panden of op kerkzolders. Dit soort panden worden vaak zodanig gerenoveerd dat er geen toegang voor vleermuizen meer is.

De toename van watervleermuizen is lastiger te verklaren. Het kan zijn dat ze zich steeds beter aanpassen aan het feit dat er sinds de oorlogsjaren bunkers beschikbaar zijn gekomen als winterverblijf. Aangezien vleermuizen ontzettend trouw zijn aan hun vaste verblijfplaatsen, heeft het tijd nodig voor vleermuizen hun winterslaap op een nieuwe locatie gaan houden.

Hoewel de telling op Voorne twee hele dagen duurt, is het niet zo dat er massa's vleermuizen worden geteld. De laatste jaren schommelde het aantal tussen de 259 en de 316 exemplaren.

Met als absolute uitschieter 380 exemplaren in 2013. Dit jaar werden er 339 vleermuizen in winterslaap geteld en moet er nog een object worden onderzocht. Zeker geen slecht resultaat maar wel één die vragen oproept. Er zijn namelijk locaties zoals bij het Meertje Pompstation waar het aantal opvallend afgenomen is, net als in het Wassermann complex. Het aantal bij de Heesterhof en de Biberstelling neemt juist opvallend toe. In geen van de complexen wordt opvallend veel betreding waargenomen en alleen bij het Meertje pompstation is het beheer veranderd, maar dat is ook al weer een paar jaar geleden. En we hebben al twee jaar niet of nauwelijks baardvleermuizen gevon-

den terwijl we er wel eens 11 hebben geteld. Waar zijn die gebleven? We weten een kleine zomerkolonie in Oostvoorne maar wellicht gaat het daar niet goed mee, in juni moeten we daar maar eens gaan kijken!

Alles bij elkaar was het weer een geslaagd onderzoek waarbij blijkt dat nog lang niet alle vragen te beantwoorden zijn. Het blijft boeiend.

grootoor in fort noordijk

Nieuwjaarswandeling 5 januari 2014

door Hans op den Dries

Het is prachtig weer, de zon schijnt en de temperatuur ligt rond de 7°C. Een lichte bries zorgt dat het daardoor toch nog een beetje koud aanvoelt. In eerste instantie zijn er vijftien mensen op de nieuwjaarswandeling afgekomen. Of moeten we zeggen dat deze groep KNNV-ers op de belofte van de overheerlijke taart en koek van Marianne en Corrie zijn afgekomen? De waarheid zullen we nooit te weten komen, want beiden zijn goed mogelijk. Overigens zijn de lekkernijen: monchoutaart, appeltaart, notenperzik taart, pindakaas-bosvruchtenkoek en tot slot een chocoladetaart, op een paar stukjes na opgegaan en dat met uiteindelijk "slechts" negentien personen.

Daaraan voorafgaand hebben we wel een prachtige en stevige wandeling gemaakt. Jan Alewijn stelde voor eens een andere route te volgen, waar uiteraard iedereen mee instemde. Want wat is eenvoudiger dan een geboren leider te volgen.

Vanaf het Bezoekerscentrum zijn we naar Strypemonde gelopen. Dit prachtige, voor Voornse begrippen oude beukenbos is in de jaren zeventig op vogels geïnventariseerd door onze voorzitter Theo Briggeman. Hij vertelde dat hij destijds eenmaal 8 territoria van de fluitier had aangetroffen. Dit geeft zeker de kwaliteit van het bos aan, maar ook dat het destijds beter gesteld was met de fluitierpopulatie. Helaas is dit nu even verleden tijd, maar wie weet keert het tij en kunnen we weer getuige worden van deze uitermate mooi fluitende zanger. Een enkele waarneming wordt echter zo nu en dan nog wel gedaan. De soort is zelfs eenmaal tijdens het ringen gevangen en van een ringetje voorzien.

Afijn de wandeling was prachtig. We werden toegelachen door de groene specht en een tweetal roepende boomklevers verraden hun aanwezigheid. Op de plas bij het BC zaten veel eenden, waaronder verrassend veel krak- en slobbeenden. Erik Ketting wees ons op diverse planten en boomsoorten. Hij gaf ons uitleg over de inheemse en tevens meest algemene grove den, maar vertelde ook dat de uitheemse zwarte den veelvuldig aanwezig is. Het verschil werd duidelijk toen we bij beide soorten naast elkaar stilstonden. De grove den heeft van onder naar boven gezien een steeds meer roodbruin-oranje kleurige buitenzijde, waarvan het schors meer geschubd is en de naalden relatief kort zijn. De zwarte daarentegen heeft langere naalden en heeft over de gehele hoogte van de stam een donkere egaal "zwarte" (lees: donker grijze) kleur met langere en enigszins donkerder naalden. Dan bestaat er ook nog de zeeden, met nog langere naalden en misschien wel de grootste kegels van alle naaldboomsoorten, maar deze stond net even niet op ons pad.

Na ongeveer anderhalf uur waren we weer terug bij het Bezoekerscentrum en waren we echt aan een bak koffie/thee en iets lekkers toe. Er werd veel gekletst en nadat de voorzitter nog even een woordje sprak en de dames bedankt werden voor het lekkers, zijn de aanwezigen langzaam ieder zijns weegs gegaan.

Iedereen veel plezier in het nieuwe jaar en veel mooie natuurbelevingen toegewenst.

Op stap met Henk Walbroek

door Jan Alewijn Dijkhuizen

Dit verhaal begint met een trieste constatering, ik zou voor deze rubriek met Henk meegaan met de watertelling op het Brielse Meer, maar door bezuinigingen bij de GZH is er geen boot meer beschikbaar. Zo komt er ook aan deze lange reeks tellingen een abrupt einde!

Maar Henk is gelukkig volop actief met andere zaken. Ik begrijp al snel dat hij vooral enthousiast wordt bij water, ik weet dat hij al jaren voor het Zuid-Hollands Landschap de Westplaat op broedvogels telt. Daarnaast is Henk betrokken bij de watertellingen op het Brielse Meer en de Bernisse en natuurlijk zeer actief met zeetrekten. Bij deze laatste activiteit schuif ik aan.

Eigenlijk kom ik Henk niet veel tegen in het veld, bedenk ik me als ik naast hem plaats neem op de telpost Maasvlakte 2. Maar dat ligt duidelijk niet aan hem, Henk is juist heel erg veel buiten! Iedere zondagochtend, en met gunstig weer ook doordeweeks, zit Henk op de trekpost. Eigenlijk is deze post van hem! Henk is de grote drijfveer achter de nieuwe locatie van deze post geweest bij het overleg met het Havenbedrijf. Samen met enkele andere vogelaars die meegedacht hebben over hoe de post er uit moest komen te zien en waar de post moest komen, hebben ze toch maar een mooie telpost weten te realiseren. Sinds kort hangen er mooie infopanelen met informatie over het zeetrekten en de vogels die hier gespot kunnen worden.

De telling begint altijd rond zonsopkomst dus dat valt in dit jaargetijde reuze mee, even over half 9 beginnen we te tellen. We zijn vanmorgen met z'n zessen: Henk Walbroek, Tom van Wanum, Jaap Koekendorp, Han Meerman en Jan den Exter zijn duidelijk ervaren tellers, waar ik veel van kan leren. Direct vliegen de termen door de lucht: drieteen zuid, nog één, twee duikers zuid, één alk/zeekoet t.p. bruinvis noord, drieteen boven de branding, enzovoort. En dan valt het vandaag nog mee, in de herfst worden er enorme aantallen vogels geteld en ook veel meer soorten dan nu. Toch is het een enerverende ochtend, eigenlijk is er de gehele tijd wel iets te zien. Zeker omdat er ook voortdurend scheepvaart te volgen is waar in het kielzog eventueel vissende jan van genten of ander spul te spotten valt.

Nu zien we, en ik prijs me gelukkig dat ik diegene ben die ze als eerste ontdekt, 2 jan van genten langstrekken. Mijn dag kan niet stuk.

De smelleken noord mis ik helaas maar de drie grote zee-eenden zuid kan ik wel volgen en overtuigend determineren. Ik merk al snel dat de heren die nu zitten te tellen allen zeer ervaren zijn, binnen één oogopslag worden de meeste vogels op naam gebracht. Pas als er steenlopers over komen wordt er gediscussieerd over de determinatie. Henk houdt de meldingen goed in de gaten en noteert na bevestiging alles op het telformulier.

Henk is samen met Bert van Dijk de nestor van de zeetrektingen vanaf de Maasvlakte. Na even nadenken noemt hij het jaartal 1978, toen hij zelf begon, en Bert was zelfs al vanaf 1974

actief. De basis voor de samenwerking is gelegd toen Bert met een schoolklas kwam zwemmen waar Henk werkte, zo gaan die dingen...

Henk haalt herinneringen op uit de beginjaren toen Bert en hij uurstaten in moesten vullen en aan het eind van het jaar stapels formulieren moesten zien te verwerken, alvorens de gegevens naar de SOVON werden verzonden. Nu worden de gegevens direct na de telling ingevoerd via internet en zijn de gegevens ook direct beschikbaar voor iedereen die het wil weten.

Via www.trektellen.nl kun je van alle posten in Nederland, zowel op het land als langs de zee, alle waarnemingen bekijken.

Dezelfde middag staat het overzicht van de telling van vanmorgen als volgt op internet:

	Z	N		Z	N
Roodkeelduiker	56	16	Middelste Zaagbek	3	-
Fuut	22	-	Smelleken	-	1
Jan-van-Gent	1	1	Steenloper	9	-
Rotgans	1	-	Kokmeeuw	4	-
Eider	84	-	Drieteenmeeuw	171	-
Zwarte Zee-eend	1	-	Zeekoet	2	-
Grote Zee-eend	3	-	Alk/Zeekoet	33	2

Totaal: 410 exemplaren, 14 soorten, 2:25 uren

Ter plaatse: Roodkeelduiker 1, Bruinvis 13

Ik kan het als zoogdierliefhebber niet laten om eens te kijken vanaf wanneer er bruinvissen gemeld worden vanaf de Maasvlakte. Dat betekent dat ik eerst naar de meldingen vanaf post Maasmond zoek en daar zie ik de eerste bruinvis gemeld in 2004. Vanaf Maasvlakte 2 worden vanaf oktober 2012 meldingen gedaan en daar staan binnen enkele maanden al 26 bruinvissen genoteerd, voor 2013 zijn dat er al 110. Zo vind ik in een minuutje al veel gegevens over de bruinvis, kun je nagaan wat je als vogelaar allemaal voor informatie over vogels kunt opvragen.

In 2013 zijn er al 46.359 vogels van de post op Maasvlakte 2 ingevoerd!

Om 11 uur breken we op, zeer tevreden over het redelijk aantal waarnemingen en blij dat het goed telweer was. Ik besluit toch eens wat vaker bij Henk aan te sluiten op deze fantastische plek.

Zoogdieren in de winter

door Jan Alewijn Dijkhuizen

Bij zoogdieren in de winter denk ik altijd direct aan vleermuizen, dat heeft alles te maken met de wintertellingen die er eind december en begin januari plaatsvinden en waar ik met enthousiasme aan deelneem.

Maar er zijn meer soorten zoogdieren die in onze nabijheid leven en op een of andere manier de winter moeten zien te overleven.

Opvallend is dat onze zoogdieren over het algemeen maar weinig gebruik maken van trek zoals veel vogelsoorten dat doen. Er zijn wel vleermuissoorten die grote afstanden af kunnen leggen (Nederland – Polen, Nederland – Frankrijk) maar uiteindelijk gaan deze dieren net als de blijvers toch in winterslaap.

Die winterslaap is best bijzonder, de egel en vleermuizen maken gebruik van dit systeem. Dit vergt een zeer bijzondere aanpassing. Zoogdieren zijn namelijk warmbloedige dieren. Bij verhitting of onderkoeling houden de organen er mee op en gaat een zoogdier dood. Het vreemde is dat de egel en vleermuizen hun lichaamstemperatuur wel kunnen laten zakken tot rond de 5 à 8° C afhankelijk van de omgevingstemperatuur. Het voordeel hiervan is dat de dieren geen energie meer kwijt zijn aan het verwarmen van hun lichaam. Neem ons zelf als voorbeeld: al doe je de gehele dag niets behalve wellicht op je toetsenbord tokkelen, toch eten en drinken we de gehele dag door. Dat alles alleen om onze lichaamstemperatuur op peil te houden waardoor ook onze organen hun werk kunnen doen.

Een winterslapend dier kan maanden leven op zijn eigen vetreserve.

Een winterslaap heeft ook nadelen, wakker worden kost veel tijd en energie. Een dier in winterslaap is dan ook erg kwetsbaar voor vijanden en voor verstoring, maar ook voor snel wisselende temperaturen. Wanneer een verblijfplaats van een egel in winterslaap wordt vernield kan zo'n dier in slaap bevrozen. Ook verstoring door mensen kan op den duur dodelijk zijn, wakker worden kost namelijk ook veel energie wat niet aangevuld kan worden.

Veel andere zoogdieren moeten maar zien hoe ze aan voedsel komen. Vooral insectenetende soorten als spitsmuizen hebben het zwaar. Spitsmuizen hebben de gehele dag aanvulling van voedsel nodig, na enkele uren geen voedsel gaat zo'n diertje dood. Wij mensen kunnen het spitsmuizen een stuk gemakkelijker maken door onze tuinen niet helemaal leeg te harken in de winter. Een tuin met bladeren op de bodem en hier en daar een stapeltje takken levert zowel voor zoogdieren als voor vogels een enorme voedselvoorraad op. Ook woelmuizen (plantenetters) en ware muizen (alleseters) komen veel in tuinen voor waar wat te eten is.

Veldmuis en bosmuis maken voor de winter voorraden van zaden en andere eetbare plantendelen. Als je de ruimte hebt in de tuin is een hazelnotenboom voor muizen een bron van voedsel. Mensen met schuren en oudere huizen weten ook dat kleine zoogdieren vanaf de herfst naar binnen trekken! Voor kerkuilen is dit ideaal, in de winter eten ze, zonder veel moeite te hoeven doen, alle huisspitsmuizen uit de schuur.

Ook eekhoorns maken een voorraad voor de winter en hoewel deze dieren niet in winterslaap gaan houden ze soms wel langere periodes rust als het weer te slecht is om voedsel te vinden. Eekhoorns zijn ook dol op noten en kunnen behoorlijk tam worden dus hier kan iemand

met een tuin zelf ook veel voor deze dieren betekenen. Er zijn ook nestkasten voor eekhoorns te verkrijgen.

Hoewel niet iedereen op reeën en konijnen in de tuin zit te wachten, komen die wel er wel graag. Vooral in het voorjaar zorgen mensen voor vroeg groeiende en bloeiende planten zoals tulpen en krokussen. Dan is er in het wild nog niets te vinden en komen planteneters maar wat graag tulpen snoepen. Maar ook struiken als taxus leveren groenvoer voor reeën. Ik heb altijd gedacht dat reeën geen taxus (giftige plant) aten maar bij ons in de tuin konden ze er geen genoeg van krijgen.

egel

Tenslotte nog aandacht voor een zoogdier die het in de winter helemaal niet moeilijk heeft maar dan ook niet in onze tuin voorkomt. Dat is de grijze zeehond. Zij baren midden in de winter hun jongen en die liggen vervolgens enkele dagen op een zandbank of in een duinpan in de regen, sneeuw en koude wind alvorens ze kunnen zwemmen. Voor alle zoogdieren geldt hetzelfde, ze hebben allemaal een isolerende vacht. Zelfs de koeien in de wei hebben in de winter een dikkere vacht dan in de zomer.

bosmuis op vogelvoer

Planten in de winter

door Frans Overes

In onze streken is de winter het ongunstige seizoen voor planten.

De lagere temperaturen en het afnemende daglicht betekenen voor de planten een stagneren van de groei. Er begint een periode waarin zij de extreme omstandigheden van de winter proberen te overleven.

Bevriezing

In de eerste plaats dienen planten zich te beschermen tegen bevriezing.

Hiervoor hebben zij verschillende methoden ontwikkeld, die in onderlinge samenwerking ervoor kunnen zorgen dat vorst wordt verdragen.

Plantencellen bevatten water, dat bij vorst ijskristallen vormt die zo scherp zijn, dat ze de cellwanden doorboren. De geperforeerde cellen kunnen na de dooi geen water meer vasthouden en sterven af. Vorstbestendige planten bezitten een mechanisme dat, wanneer het kouder wordt, ervoor zorgt dat suikers worden aangemaakt en oplossen in het water van de cellen. De suiker dient als antivries. De toename van suikers is er de verklaring voor dat spruitjes en boerenkool beter smaken wanneer de vorst erover is geweest.

Vorstbestendige planten kunnen bovendien, zodra de temperaturen dalen, speciale 'antivries'-eiwitten aanmaken in de ruimtes tussen de cellen. Die eiwitten hechten zich aan de jonge ijskristallen en remmen daardoor het verdere aangroeien.

Wintergroene planten, zoals hulst, klimop, penningkruid, eikvaren en veel grassoorten kunnen dankzij deze en andere technieken 's winters het blad behouden.

klimop

Uitdroging

In de tweede plaats bestaat het gevaar van uitdroging.

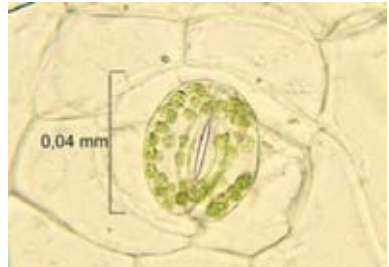
Veel bomen en struiken laten om uitdroging te voorkomen hun bladeren vallen en veel kruidachtige planten sterven bovengronds af.

Welke processen zijn hier verantwoordelijk voor?

Het door de wortels opgenomen water verdampt via de huidmondjes in de bladeren. Als de plant, boom of struik in de winter zijn blad niet zou verliezen, kan verdroging optreden, doordat de verdamping in dit seizoen groter zou zijn dan de wateropname. In de winter is wateropname voor de plant onmogelijk als het water in de bodem bevroren is. De wortels kunnen al bij bodemtemperaturen onder de 4 graden Celsius nauwelijks meer water opnemen, terwijl de verdamping via de bladeren in veel mindere mate temperatuurafhankelijk is.

Bij de bladval bij bomen en struiken zijn zowel daglengte als temperatuur belangrijke factoren. De productie van een aantal belangrijke plantenhormonen in de bladeren is hiervan afhankelijk, waaronder abscisinezuur en auxine. Onder invloed van abscisinezuur wordt het kurklaagje tussen bladsteel en tak gevormd, terwijl auxine de vorming van het kurklaagje juist verhindert. Afnemende daglengte en dalende temperaturen zorgen ervoor dat de productie van auxine afneemt. Hierdoor wordt de vorming van het kurklaagje door abscisinezuur steeds minder geremd. Tenslotte is het kurklaagje gevormd en vormt alleen het vaatweefsel nog een echte verbinding tussen bladsteel en tak. Deze verbinding alleen is te zwak, zodat het blad tenslotte afbreekt onder zijn eigen gewicht, soms versterkt door andere krachten als wind en regen.

Voor wintergroene planten, bomen en struiken ligt de oplossing voor het uitdrogingsprobleem in de winter in het tegengaan van verdamping via het blad. Zij hebben hiervoor diverse strategieën ontwikkeld. Zo heeft hulst een stevig, leerachtig blad dat voorzien is van een dikke waslaag. Naaldbomen hebben een gering bladoppervlak en daarmee minder huidmondjes. Naaldbomen hebben bovendien, vergeleken met planten met dunne bladeren, dieper liggende huidmondjes waardoor er minder gevaar voor uitdroging is bij een koude, droge wind. Bepaalde planten hebben ook aanmerkelijk minder huidmondjes per vierkante cm bladoppervlak dan andere planten en zullen daardoor minder snel uitdrogen.

huidmondje

Groeipunten

Bijna alle planten beginnen met de aanleg van nieuwe knoppen voordat de winter begint. Zo hebben ze in het voorjaar zo snel mogelijk nieuwe bladeren. Met knoppen bedoelen we niet alleen de groeipunten aan takken van bomen en struiken, maar ook die boven, op of onder de grond, waarmee andere planten het ongunstige seizoen doorkomen en waaruit ze in gunstiger tijden weer uitlopen. Deze ongunstige periode kan, afhankelijk van de plek op aarde, bijvoorbeeld een koude winterperiode of een droog seizoen zijn. In onze streken komen de groeipunten neer op winterknoppen.

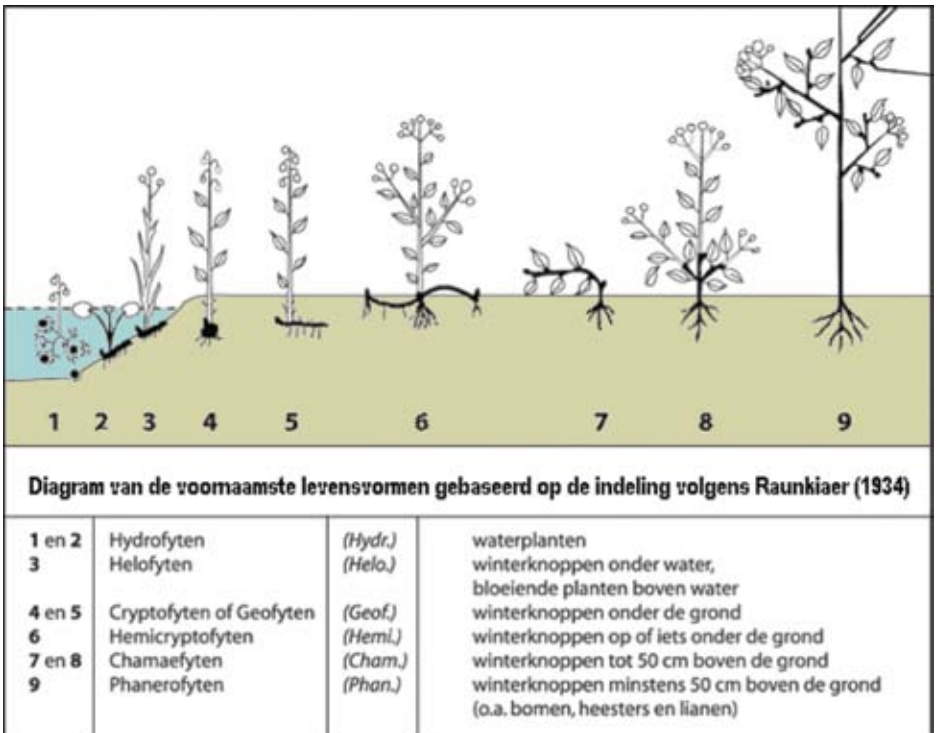
De Deense botanicus Christen C. Raunkiaer (1860 – 1938) heeft planten ingedeeld in levensvormen naar gelang de plaats van het groeipunt in het ongunstige seizoen.

Christen C. Raunkiaer

Raunkiaer onderscheidde de volgende levensvormen:

- Hydrofyten: waterplanten, bijv. klein blaasjeskruid, witte waterlelie. Groeipunten onder water.
- Helofyten: moerasplanten; groeipunten onder water, plant boven water, bijv. oeverzegge, pijlkruid.
- Cryptofyten of Geofyten: groeipunt in het ongunstige seizoen onder de grond. Het zijn planten met knollen, bollen of wortelstokken, bijv. krokus, zevenblad.
- Therofyten: eenjarige planten die de winter als zaad overleven, bijv. korenbloem, zachte ooievaarsbek.
- Hemicryptofyten: groeipunt in het ongunstige seizoen op of net iets onder de grond, bijv. ridderzuring. Ook planten die als rozet overwinteren, behoren hiertoe, bijv. grote teunisbloem.
- Chamaefyten: groeipunt in het ongunstige seizoen dichtbij de grond tot ongeveer 50 cm boven de grond, bijv. penningkruid, blauwe bosbes.
- Phanerofyten: groeipunt in het ongunstige seizoen minstens 50 cm boven de grond, vaak op stammen en takken. Het betreft hier bomen, heesters en lianen, bijv. zomereik, kamperfoelie.
- Epifyten: groeien op of zijn aangehecht aan andere levende planten, bijv. maretak.

Zaden

Het is opmerkelijk dat veel zaden geen probleem hebben met het doorkomen van een vorstperiode.

De verklaring hiervoor moet deels gezocht worden in het feit dat zaden weinig water bevatten dat ijskristallen kan vormen.

Het al eerder genoemde hormoon abscisinezuur is er ook de oorzaak van dat veel zaden die

in het najaar op de grond vallen, niet direct gaan kiemen als in dit jaargetijde de kiemingsfactoren als temperatuur, vochtigheidsgraad en lichtsterkte nog gunstig zijn. Dit hormoon remt dus het kiemen van zaden en brengt deze in een verplichte rust. Deze rust van zaden noemt men dormantie. Het abscisinezuur wordt tijdens het winterseizoen geleidelijk afgebroken, zodat de zaden in het voorjaar weer kunnen kiemen.

Voorjaar

In het voorjaar reageren planten op de stijgende temperaturen, vooral als de grond opwarmt. De druk van de sapstroom in de wortels neemt dan toe, waardoor water, voedingsstoffen en planthormonen bij de groeipunten (knoppen) komen. Abscisinezuur dat tijdens het groeiseizoen in de bladeren is gevormd, zich in de knoppen heeft opgehoopt en deze in winterrust heeft gebracht, is inmiddels afgebroken. De knoppen gaan uitlopen. Dit wordt gestimuleerd door het kiemingshormoon gibberellinezuur.

Overlevingskansen

Of een plant een vorstperiode al dan niet doorstaat, hangt dus van een groot aantal planteigen factoren af. Ook externe factoren tellen mee, bijvoorbeeld of er tijdens de vorstperiode al dan niet een isolerende sneeuwlaag ligt, of er al dan niet een schrale oostenwind waait en of de standplaats al dan niet beschermt is. Het kan ook zijn dat de plant niet voldoende winterhard is. Het is bijvoorbeeld een opportunist uit zuidelijke streken, die het na een paar zachte winters toch niet redt. De plant kan ook vochtgevoelig zijn en in de winter meer problemen hebben met de vochtigheid van lucht en bodem dan met de kou. Kortom: het (over)leven van een plant is niet gemakkelijk!

De goudhaan (Regulus regulus)

door Gerda Hos

Tijdens een korte vakantie in november te Otterlo hebben we veel vogels gezien. Het is rond het Planken Wambuis met zijn naaldbossen en heidevelden niet alleen voor ons mensen goed toeven. Ook de dieren genieten er volop van het leven. Zo zagen wij tijdens een lange wandeling geen mensen (beter kan haast niet!), maar wel veel vogeltjes. En tussen al die vogeltjes was er eentje die vooral op viel en dat was het allerkleinste vogeltje (< 9 cm, ± 5 gram) van Europa, de goudhaan!

Dit rondachtige vogeltje met zijn geel met zwart afgezette kruin (valt erg op!), oranje kuifje (alleen bij het mannetje), kort en puntig snaveltje, kort staartje, groenachtige rug en witte buik is een lust voor het oog. Als ware acrobaten hingen ze aan takjes. Soms zelfs ondersteboven op zoek naar spinnen, insecten of eitjes hiervan, en nu het winter is nemen ze ook genoegen met zaadjes en bladknoppen. Hierbij produceren ze een hoog "sie-sie-sie" geluid, dat door oudere mensen vaak niet te horen is. En dat is jammer, want het is een heel gezellig geluidje.

De vuurgoudhaan (*Regulus ignicapillus*) lijkt heel erg op de goudhaan, maar onderscheidt zich door de witte wenkbrauw, de zwarte oogstreep en groenere rugzijde. Terwijl de goudhaan vooral in naaldbossen en 's winters ook wel in tuinen te zien is, leeft de vuurgoudhaan hoofdzakelijk in gemengd bos.

Na het broedseizoen en in de winter sluiten deze vogels zich aan bij andere vogelsoorten, zoals mezen en boomkruipers. Van de goudhaan en de vuurgoudhaan overwinteren hier vogels uit noordelijke streken. Ze worden daarom ook wel Sint-Maartens-vogeltjes genoemd omdat ze om en nabij Sint-Maarten, de feestdag van de heilige Martinus op 11 november, verschijnen als wintergast. Verder worden de goudhaantjes ook sparrensijs, goudsbloempje of mastpiepertje genoemd. Ze zijn vrij mak en dicht te benaderen als ze van boom naar boom fladderen en zo heb ik ze dan ook goed kunnen observeren. Ze vliegen als mezen en kunnen als een kolibrie wel 2 tot 3 seconden op dezelfde plaats blijven hangen op zoek naar voedsel. Zo zijn ze de hele dag bezig met het zoeken naar voedsel, want ze hebben 2 gram eten per dag nodig. Omdat ze helaas weinig vetreserves hebben, gaan ze al dood als ze enkele uren geen voedsel hebben kunnen vinden, hetgeen vaak het geval is gedurende een strenge winter. Hebben ze de winter overleefd dan gaat het mannetje in het voorjaar (rond april) op zoek naar een geschikt vrouwtje.

Heeft hij haar gevonden dan probeert hij haar te imponeren door zijn oranje kuifje op te zetten. Zo probeert hij ook andere mannetjes af te schrikken. Valt het vrouwtje voor zijn charmes dan wordt er gepaard en een zeer vakkundig nestje gemaakt, dat aan de takken van een (naald-)boom hangt. Hierin worden de 7 tot 10 eitjes gelegd en na ongeveer 16 dagen broeden door alleen het vrouwtje komen de jonge vogeltjes uit. Beide ouders voeren en na ruim 3 weken

goudhaan

vliegen de jongen uit. En vervolgens maken de oudervogels zich gelijk op voor een tweede broedronde. Per jaar worden er wel 20 of meer nakomelingen geboren. Dit ter compensatie van een eventuele wintersterfte. Ja, zo is alles toch maar goed geregeld in de natuur. Na het broedseizoen zoeken ze weer andere vogels op om de winter mee door te brengen. Het zou dan ook zomaar kunnen dat u een groep vogeltjes in de tuin heeft en dat u daar dan ineens een paar goudhannen tussen ontdekt. Dus let in deze tijd maar eens extra op en geniet van al wat rond vliegt in deze tijd van het jaar.

vuurgoudhaan

HEERLIJK UITWAAIEN AAN DE KUST

Natuur bij u in de buurt

Zuid-Hollands Landschap

www.zhl.nl

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging afd. Voorne

Ledenadministratie : Marianne op den Dries, Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

☎ 0181 – 318 329 ✉ ledenadministratie@voorne.knnv.nl